Iluze konkurence

Jak trhy plodí neefektivitu a monopoly

Peter Joseph

1. Úvod

Široce uznávaným a konzistentním důsledkem *tržní ekonomiky* je převládání tzv. monopolů. Jsou definované jako výlučná kontrola nad dodávkami nebo obchodem s komoditou nebo službou. Opakovaný výskyt takových vnímaných koncentrací *tržní síly* ve skutečnosti není anomálií ani vedlejším účinkem *tržní ekonomiky*, jak by mnoho klasických ekonomů raději předpokládalo. Spíše se jedná o neměnnou, nevyhnutelnou, přirozenou gravitaci, poháněnou těmi nejposvátnějšími *pobídkami* a postupy samotného *kapitalismu*.

V dnešních zprávách, zejména v USA, se jako příklady uvádí vyšetřování Ministerstva spravedlnosti týkající se Live Nation/Ticketmaster, platformy pro performativní průmysl s obrovskou mocí nad sektorem živé zábavy; případ společnosti Google a její rozvíjející se antimonopolní žaloby ohledně její dominance ve vyhledávačích a reklamy; a hrozící dohled nad společnostmi Amazon, Meta, Apple a mnoha dalšími.

Takové moderní příklady jsou jen malou částí širšího historického trendu, který sahá až k Rockefellerově společnosti Standard Oil v roce 1911, jež ovládala přes 90 % amerického trhu s rafinací ropy, a ještě dále k obrovské britské Východoindické společnosti, která byla v roce 1813 rozdělena jako monopol.

Jak tento článek vysvětlí, existuje obrovské množství mýtů a rozporů ohledně způsobu, jakým jsou lidé podmiňováni přemýšlet o výsledcích souvisejících s *trhem*, jako je vzestup monopolů. Jakýsi druh kognitivní disonance zůstává do značné míry nepovšimnut, zastřen povrchními předpoklady v moři stále narůstajících rozporů.

Místo toho, abychom vzestup monopolu vnímali jako výsledek nekalé, zákulisní volby nějaké „chamtivé“ společnosti – jak se běžně uvádí – je načase, abychom se zamysleli nad skutečnou *systémovou dynamikou*, která definuje *ekonomickou strukturu*, jež jej vytváří. Velká většina lidí, kteří věří v systém *tržního kapitalismu*, se ve své apologetice uchyluje k morálním argumentům téměř pro vše. Zavedená představa monopolu je do značné míry zmatená nebo nesprávně pojmenovaná, zakořeněná v bludném romantismu o roli *konkurence*.

2. Mýtus o konkurenční samoregulaci

Pro začátek se podívejme na některé filozofické a ekonomické předpoklady, které i nadále mylně podporují běžnou obhajobu *kapitalismu*.

Osvícenský filozof Adam Smith (1723-1790) je všeobecně považován za otce *Teorie volného trhu*. Ačkoli *trhy* předcházely Smithovi a sahají až k *neolitické revoluci* před zhruba 12 000 lety, jeho intelektuální příspěvky zůstávají pro moderní ekonomické myšlení velmi relevantní, zejména s ohledem na jeho pasivní, ale velmi vlivnou *Teorii neviditelné ruky*. Dnes je tato myšlenka reinterpretována v oblasti *Teorie obecné rovnováhy*, kde rozšířený předpoklad zahrnuje povahu *samoregulace trhu* a v širším smyslu i *samoorganizaci trhu*.

Tento kontext je klíčový, protože v základech kapitalistické obrany existuje široce přijímaná představa, že *konkurence* je základním a nepostradatelným mechanismem, který udržuje rovnováhu a integritu *tržního systému* prostřednictvím *konkurenční samoregulace.*

To je jeden z hlavních důvodů, proč se ve veřejném diskurzu tolik mluví o „zlu“ monopolů, jelikož jsou vnímány jako viníci, kteří svou existencí nespravedlivě omezují *konkurenci* na „volném trhu“ a následně narušují předpokládanou ekonomicko-sociální rovnováhu dosaženou silnějšími *konkurenčními silami*. Tato myšlenka je vlastní Smithově metafoře *Neviditelné ruky*, která naznačuje, že „skutečně volné“ *trhy* přirozeně brání vzniku monopolů.

Ve svém zásadním díle *Bohatství národů* (1776) Adam Smith potvrzuje *konkurenci* jako hnací sílu *kapitalismu*, která prospívá společnosti podporou efektivity, inovací a spravedlivého stanovování cen. Tvrdil, že jednotlivci sledující svůj vlastní zájem na *konkurenčním trhu* neúmyslně přispívají k veřejnému blahu, přičemž *konkurence* povzbuzuje podniky ke zlepšování produktů, snižování nákladů a předcházení monopolním praktikám, které by mohly poškodit spotřebitele. Ze Smithova pohledu *konkurence* přirozeně reguluje *ceny* a slaďuje motivy soukromého *zisku* s blahobytem společnosti, což ji činí nezbytnou pro zdravou a prosperující ekonomiku.

Výše uvedený odstavec je standardním narativem, který stále shrnuje dnešní převládající systém víry (přesvědčení), přednášený studentům ekonomie na všech významných univerzitách. Pokud se podíváte na jakéhokoli vlivného ekonoma, držitele Nobelovy ceny, jako je Milton Friedman nebo F. A. Hayek, zjistíte, že se těchto myšlenek hluboce drží, zatímco veřejnost tuto ideologii vstřebává prostřednictvím dominantních médií a konzervativní politické propagandy.

Pravdou je, že všechny tyto podporované představy o rovnováze a společenské integritě prostřednictvím *konkurenčních trhů* jsou pouhé polopravdy. Výsledky, jako je zvýšení veřejného blaha, inovace, snižování nákladů, cenová rovnováha a inherentní odrazování monopolizujících institucí, se vyskytují pouze v úzkém kontextu a ve velmi omezené míře, což může být nebezpečně zavádějící.

Tato krátkozraká, reduktivní analýza ignoruje širokou škálu systémových výsledků a faktorů, které neodpovídají tomuto idealizovanému modelu, a to k vážné škodě společnosti.

Jako analogii si představme uměle vytvořený digitální program, jako je počítačová hra. Hra je ze své podstaty systém, který organizuje informační toky s dynamickými výsledky, do kterých jsou zapojeni hráči. Můžeme analyzovat povahu této dynamiky a výsledků a kvalifikovat je různými způsoby z hlediska toho, jak dobře nebo efektivně dosahuje určitých cílů. Hra však nepředstavuje skutečný svět. Existuje v digitálním vakuu.

Přesně takto abstraktně jsou *tržní ekonomové* školeni vnímat *tržní program* jako izolovaný v uzavřeném, sebe-vztahujícím se světě, s malým nebo žádným vztahem ke skutečnému, vnějšímu světu, ve kterém *kapitalismus* reálně existuje.

Z tohoto hlediska tato analytická tendence nespočívá v porovnávání chování *trhů* s empirickými, reálnými ukazateli, ale naopak. Vnitřní předpoklady o tom, jak mají *trhy* teoreticky fungovat, se překrývají se skutečnými společenskými výsledky a na tyto výsledky se snaží aplikovat *tržní model*. Jakékoli příklady z reálného světa, které tyto předpoklady potvrzují, jsou akceptovány, zatímco vše ostatní je odmítáno jako anomálie.

Ekonom Ha-Joon Chang tuto tendenci také kritizoval slovy: „Lidé, 'vědí', že *volné trhy* jsou nejlepší. Pro ekonomy je to otázka víry, bez ohledu na důkazy, protože tento narativ je hluboce zakořeněný."

Vezměme si klasický model *nabídky a poptávky* – základní princip předpokládané samoregulace prostřednictvím *cenového mechanismu*. Předpoklad a technické pozorování jsou jednoduché: Pokud poptávka roste a nabídka zůstane stejná, ceny těchto položek nebo zdrojů porostou. Stejně tak, pokud se určitý materiál stává stále vzácnějším, cena také poroste. Platí to i opačně: Pokud je nabídka produktu příliš velká a poptávka nízká, cena klesne, stejně jako u hojných zdrojů.

Jakkoli je tento mechanismus v *tržním systému* obecně předvídatelný, musíme se ptát, jakou hodnotu má toto pojetí nad rámec pouhého vytváření *tržní ceny* – jak tomu říkají – kde se nabídka „setkává" s poptávkou?

Myšlenka je taková, že *cena* něčeho, jako je čokoládová tyčinka, řekněme 1,50 dolaru, je pravděpodobně výsledkem kolektivní inteligence *trhu*. Různé faktory – od přírodních zdrojů a práce přes vnímání hodnoty až po mnoho dalších prvků – se údajně „spojují", aby určily, co je považováno za nejefektivnější *cenu*. Tento předpoklad hovoří o jádru *efektivity trhu* prostřednictvím *samoregulace* prostřednictvím masového, *konkurenčního obchodu*.

Ale je to skutečně efektivita? Jsou tyto faktory skutečně zohledněny? Zohledňuje tato *cena* vše správně? Co těchto 1,50 dolaru *ve skutečnosti* znamená v reálném světě?

Je samozřejmé, že aby bylo možné dojít k závěru, že *cena* daného zboží nebo zdroje je skutečně *efektivní*, musí být zohledněny *všechny relevantní faktory* související s daným produktem nebo zdrojem a související aspekty příčiny a následku. Nepříjemnou pravdou je, že *efektivita* vnímaná prostřednictvím těchto mechanismů nemá ve skutečnosti žádný skutečný vztah k ničemu. Ve skutečnosti zohledňuje jen nepatrný zlomek relevantních faktorů souvisejících s povahou a vlivem produktu nebo zdroje.

To je definitivně prokázáno nekontrolovatelným rozšířením *negativních tržních externalit*. K *negativní tržní externalitě* dochází, když výroba nebo spotřeba zboží nebo služby s sebou nese následné náklady, které se neprojevují v *tržní ceně* zboží nebo služby, a přesto mohou mít ohromující dopad. Například podle studie Mezinárodního měnového fondu (MMF) dosahují globální dotace na fosilní paliva, po započtení externalit, jako jsou škody na životním prostředí a náklady na veřejné zdraví, 5,2 bilionu dolarů ročně, což představuje 6,5 % světového HDP.

Ještě dramatičtější je, že pokud byste zahrnuli všechny společnosti na planetě a vypočítali ziskovost v reálném světě ve srovnání s náklady na způsobené „vnější“ škody, zjistili byste, že žádná společnost na Zemi by nemohla být považována za ziskovou. *Cenový mechanismus* tedy nemá žádnou obhajitelnou souvislost s účetnictvím reálného světa, což dokazuje jeho vlastní vnitřní logika.

Pokud se tedy má tento samoregulační aparát *cenového mechanismu*, strukturovaný a řízený *konkurenčním tržním obchodem*, pohybovat směrem k *rovnováze* a přijímat skutečnou *efektivitu*, pak je naprosto neúčinný, pokud jde o složitou *dynamiku reálného světa*, jak dokazují všechny důsledky generované chováním *trhu*, které nejsou zohledněny v *ceně* a které jsou nespočetné a hluboce škodlivé pro životní prostředí a veřejné zdraví.

Z epistemologického hlediska v *Teorii tržní samoregulace* nacházíme povrchní předpoklad, podle něhož to, že se objevují určité *zpětnovazební mechanismy* s konkrétními výsledky – zprostředkované *cenou* a řízené *konkurencí* – musí být v celku postačující. Nikoli.

Analogií by bylo, že jen proto, že člověk konzumuje nějaký druh potravinářského výrobku, bude biologicky zdravý. Ve skutečnosti je třeba zohlednit kvalitu potravin a jejich nutriční povahu podle potřeb jednotlivce – nikoli pouze všeobecný předpoklad, že jen proto, že někdo něco jí, bude zdravý.

Jakkoli absurdní se tato analogie může zdát, přesně to vidíme v analýzách zastánců *volného trhu*, pokud jde o vnímanou *systémovou dynamiku tržního chování*. Myšlenkový proces vypadá takto: „Podívejte, environmentální udržitelnost musí být nevyhnutelná, protože *cenový mechanismus* a *nabídka a poptávka* zvýší *ceny* vzácných zdrojů! *Tržní ekonomika* je proto systém slučitelný s environmentální udržitelností!“

Nikoli.

Realita je taková, že *tržní mechanismy* a *hrubé zpětnovazební vztahy* mají velmi omezenou „slovní zásobu“ a kapacitu a jakákoli představa, že *obchodní dynamika*, která řídí náš svět s miliardami a miliardami transakcí probíhajících každý den, kumulativně vede k nějaké formě toho, co byste v *systémové vědě* nazvali *homeostázou*, je absolutně nepodložena nejen empirickými důkazy (statistiky a trendy z reálného světa), ale i formálními důkazy (modelování systémů na základě dat).

Progresivní ekonom Joseph Stiglitz tuto neefektivitu zdůrazňuje, když jednou prohlásil: „Víra, že trhy samy o sobě povedou k efektivním výsledkům, je založena na souboru předpokladů – dokonalá konkurence, dokonalé informace, úplné trhy – které jednoduše neodpovídají realitě.“

Zjednodušeně řečeno, *neviditelná ruka* Adama Smithe (a záměr *Teorie obecné rovnováhy*) v reálném světě nefunguje v žádné životaschopné a přijatelné míře. Funguje pouze v rámci abstrahovaného programového modelu, který se klasičtí tržní ekonomové snaží navrstvit na reálný svět.

Harvardský výzkumník Jonathan Schlefer to ve své práci *Předpoklady ekonomů* (*The Assumptions Economists Make,* 2017) vyjadřuje ještě přímočařeji:
„Počínaje 70. lety 19. století se teoretici snažili vytvořit model Neviditelné ruky. Chtěli ukázat, jak by obchodování na trhu mezi jednotlivci sledujícími své vlastní zájmy a firmami maximalizujícími zisk vedlo ekonomiku ke stabilní a optimální rovnováze. Tito teoretici nikdy neuspěli. Právě naopak: Na začátku 70. let 20. století, po století práce, dospěli k závěru, že nelze prokázat žádný mechanismus, který by vedl decentralizované trhy k rovnováze, pokud nejsou splněny předpoklady, které sami považovali za naprosto nepravděpodobné.“

3. Paradox, nebo tautologie?

Když to pochopíme, absurdita tvrzení, že konkurenční funkce *trhů* je zachráncem *ekonomické efektivity* a poskytovatelem *rovnováhy*, se vyjasní, když se odkloníme od krátkozrakosti tradičního ekonomického modelu. Téměř komická realita je taková, že samotný *mechanismus konkurence* – který má bránit vzniku monopolů – je ve skutečnosti tím samým mechanismem, který monopoly vytváří.

Skutečný význam tohoto bodu často uniká právě proto, že jeho pozorování na první pohled působí samozřejmě.

Představte si džungli, kde se tvrdí, že mnoho predátorů udrží rovnováhu přírody tím, že zabrání jednomu druhu v dominanci. Nicméně, jak tito predátoři soupeří o kořist, nejsilnější z nich se zvětšuje a zesiluje a nakonec se stává vrcholným predátorem. Místo rovnováhy máte nyní jediného dominantního predátora, což se podobá monopolu, i když tomu měla *konkurence* bránit.

Ekosystémy v přírodě jistě vytvářejí rovnováhu prostřednictvím soupeřících sil jakožto vodícího prvku (interakce mezi pozitivními a negativními *zpětnovazebními smyčkami*), jako je například cyklus predátor-kořist, kde nárůst kořisti vede k nárůstu predátorů. Jak predátoři jedí více kořisti, dochází k nerovnováze, která snižuje populaci kořisti, což pak nakonec v průběhu času snižuje populaci predátorů, protože kořisti ubývá a vzniká tak jakási rovnováha.

Toto pozorování společné pro oblast kybernetiky jistě platí, i když dynamika vztahů mezi predátorem a kořistí v reálném světě má mnoho dalších faktorů, stejně jako je tomu u ekonomických faktorů.

Zásadní rozdíl mezi přirozenými biologickými ekosystémy, které mají tendenci vyvažovat protichůdné síly, a *tržní ekonomikou* spočívá v tom, že *trhy* jsou uměle vytvořené entity, jejichž *systémová struktura* je hluboce omezená svým designem. Biologické systémy univerzálně reagují na své prostředí. Uměle vytvořená ekonomika je zranitelná vůči tomu, s čím návrh nepočítal, což opět poukazuje na existenci *negativních tržních externalit*. I když existuje mnoho ekonomů, kteří se při obhajobě *systému trhů* odvolávají na přírodní svět, neexistuje žádné životaschopné srovnání. Přírodní ekosystémy jsou produktem dlouhodobého vývoje a každý rozpoznaný atribut má své funkční místo.

Systém tržní ekonomiky vytvořený člověkem je abstraktní soubor vzájemných vztahů, které v drtivé většině ignorují kritické vlivy a výsledky. Zatímco klasičtí ekonomové rádi využívají toho, co by se dalo nazvat klamem odvoláním se na přirozenost – snaží se předstírat, že *kapitalistický ekosystém* je stejně přirozený jako *dynamika ekosystému* deštného pralesa – prokazatelně tomu tak není. Ve skutečnosti je třeba zdůraznit, že v historii ekonomického myšlení se zastánci *trhů* zoufale snažili potvrdit předpokládanou kontinuitu mezi *trhy* a *přírodním světem*, a proto tvrdí, že studium *tržní ekonomie* je legitimní přírodní vědou, a to na základě tohoto předpokladu.

Tržní ekonomie však není o nic víc přírodní vědou než studium chování počítačové hry. I když může povrchně sdílet některé rysy přírodního světa, jelikož se jedná o komplexní adaptivní systém, jednoduše nemá potřebnou rozmanitost, aby našla kompatibilitu s reálným prostředím, ve kterém existuje, a nedosahuje tak symbiózy. Prostě není uzpůsobena pro řádné účetnictví.

Podstatou je, že pokud se vrátíme ke kontextu monopolů poháněných *konkurencí*, tak zatímco se přirozené biologické ekosystémy vyvinuly s odpovídajícím „slovníkem“ pro zvládání běžných nerovnováh, *struktura tržní ekonomiky* nejenže nedokáže zohlednit to, co je nutné k dosažení téhož cíle, ale je ze své podstaty navržena tak, aby se od jakékoli formy rovnováhy odkláněla. *Mechanismus konkurence* je funkce narušující *rovnováhu*, maskovaná jako funkce vyvažující.

Když *konkurenční tržní dynamika* posouvá společnost směrem k monopolu, vidíme, že ačkoli silná *konkurence* v daném odvětví nebo sektoru může do určité míry brzdit vzestup takových subjektů, v určitém bodě vždy dojde k nevyhnutelnému narušení symetrie, které umožní monopolnímu subjektu prosperovat bez ohledu na jakékoli jiné protichůdné konkurenční síly. Důsledek toho lze holisticky pozorovat i dnes, kdy velmi malý počet korporací provozuje vše od potravinářského průmyslu až po telekomunikační a energetický průmysl. Každý rok, jak *kapitalistický systém* dále dozrává, vidíme, že stále méně a méně společností kontroluje stále více ekonomické aktivity, pokud nejsou zvlášť omezovány. Toto je 100 % přirozené chování *trhu*.

Zatímco klasičtí tržní ekonomové stále tvrdí, že „řádná“ nebo „volná“ *konkurence* přirozeně zabrání vzniku monopolů, *struktura tržních pobídek* – maximalizace efektivity, snižování nákladů a potlačování konkurentů – vede k tomu, že jedna firma nakonec v daném odvětví i celkově předčí všechny ostatní. To vede k monopolu a konsolidaci trhu jako nevyhnutelnému důsledku na úrovni systému. Je to opět způsobeno tou samou *konkurenční silou*, o které se mylně tvrdí, že omezuje vzestup monopolní moci.

4. Systémová dynamika tržní tyranie

Monopolu lze dosáhnout mnoha mechanismy. Jednou z běžných metod je, že větší firmy snižují *ceny* a vytlačují menší konkurenty, čímž zdánlivě paradoxně využívají samotný *konkurenční proces* k omezení *konkurence*.

Výzkum Booth School of Business Chicagské univerzity zjistil, že mezi lety 1997 a 2017 vzrostl podíl průmyslových odvětví USA, v nichž největší firmy ovládaly více než 50 % trhu, z 25 % na 42 %, což dokazuje zrychlující se tempo koncentrace odvětví a formování monopolů prostřednictvím těchto mechanismů.

Vezměme si například povahu Amazon.com, který je v současné době také pod drobnohledem antimonopolních úřadů. Rozhodně neexistuje nouze o stížnosti na dominanci této masivní instituce, která se zapojuje do různých konkurenčních technik, aby si udržela zákazníky v nákupech, jako jsou strategické programy dopravy zdarma a nákladová efektivita založená na technologiích.

Amazon byl kritizován za své zacházení s prodejci třetích stran, kteří tvoří naprostou většinu těch, kdo na této platformě prodávají. Tito prodejci musí platit vysoké poplatky a režijní náklady a jsou tedy v nevýhodě kvůli dominantnímu postavení Amazonu. Pokud společnost neprodává na Amazonu, je pravděpodobné, že celkově zaznamená výrazně méně prodejů. Objevila se řada příběhů o prodejcích, kteří ztratili přístup ke svým účtům na Amazonu a jejich celkové prodeje prudce klesly, protože mnoho spotřebitelů se rozhodlo nakupovat výhradně přes Amazon.

Vzhledem ke všem stížnostem ohledně spravedlnosti, když zkoumáte *pobídky kapitalismu* a prozkoumáte všechny strategie, které agenti používají k zajištění většího

podílu na trhu a *zisku z prodeje*, je absurdní předstírat, že tyto podmínky nejsou pro systém ničím jiným než přirozené.

Všechno je otázkou míry. Systém je ze své podstaty nespravedlivý v samotné konstrukci, pokud jde o strategickou *konkurenční výhodu*. Rozdíl mezi tím, co je monopol a co nikoli, spočívá v subjektivních faktorech, jako je velikost trhu, tržní podíl společnosti, dopady na hospodářskou soutěž a vliv na spotřebitele.

Vše je stále založeno na „dobrovolných dohodách" (klíčový koncept v libertariánském ekonomickém myšlení) mezi agenty a nikdo není nucen k bezprostřední transakci. Amazon, stejně jako jiné monopolní subjekty, není zapojen do nelegálních, tajných obchodů v zákulisí ani nejedná otevřeně neeticky.

Představa, že v takových základních výsledcích soutěže existuje nějaká skutečná nezákonnost, což je přesně to, co regulační orgány jako Komise pro spravedlivý obchod hledají a tvrdí, může být opět pouze subjektivní. Kde je zločin, když se tyto společnosti zapojují do dobrovolných obchodních transakcí pro vzájemný prospěch a řídí se základní logikou soutěže na trhu?

Vezměme si další příklad: Google.

Společnost Google je v současné době americkým ministerstvem spravedlnosti (Department of Justice, DOJ) stíhána jako monopolní subjekt kvůli obviněním, že si nezákonně udržuje dominantní postavení na trhu s online vyhledáváním a související reklamou. Klíčová část případu se zaměřuje na dohody společnosti Google se společnostmi jako Apple, Mozilla a Samsung, v rámci kterých Google platí značné částky za to, aby zajistil, že jeho vyhledávač bude výchozím vyhledávačem v prohlížečích a mobilních zařízeních.

Tyto dohody, které podle soudu vylučují konkurenci, brání konkurentům v dosažení dostatečného růstu a brzdí inovace. Tím, že Google ovládá 90 % trhu s vyhledáváním, údajně vytvořil bariéry, které konkurentům ztěžují vstup na trh nebo efektivní soutěžení, a tím poškozuje spotřebitele omezením výběru a potlačováním konkurence.

Zamysleme se nad tím: Co je vlastně zločinem? Předinstalování vyhledávače Google na softwarové platformy nebo zařízení je učebnicová komerční propagace, které se dosahuje prostřednictvím dobrovolných transakcí mezi ekonomickými subjekty.

Je to zakázané, protisoutěžní jednání, když restaurace uzavře smlouvu s Coca-Colou nebo Pepsi na výhradní podávání jedné značky nápojů? Co když výrobce automobilů, jako je Ford, podepíše exkluzivní smlouvu o dodávkách pneumatik pouze od Goodyearu, aby získal lepší nabídku? Co třeba řetězec supermarketů, jako je Kroger, který má exkluzivní smlouvu na prodej vlastních značkových produktů ve svých prodejnách, čímž brání ostatním prodejcům v prodeji stejné značky?

Nejedná se o nepravidelné iniciativy. Vidíme zde kontinuum, kde se falešná dichotomie vytváří subjektivními interpretacemi toho, co představuje „příliš mnoho moci“. To je vše.

A pointou celé situace je, že každá společnost nebo podnikatel na planetě směřuje k monopolu nebo konsolidaci trhu, protože kdyby tak neučinil, ztratil by svou *konkurenční výhodu*, protože soupeři pracují na stejném cíli. Snaha o monopol, což je jednoduše snaha o *konkurenční dominanci*, je základním cílem všech podniků a je důkladně motivována.

Satiricky si můžete představit Harvardskou obchodní školu, kde učitel vykládá všechny metody, jak poskytovat to či ono, jak se snažit o nákladovou efektivitu, jak využívat reklamu k propagaci, jak zlepšovat design a technologie pro zvýšení efektivity a tak dále. A pak na samém konci kurzu řekne: „Mimochodem, ujistěte se, že s celou touhle strategií, abyste uspěli v konkurenčním boji, nezacházíte příliš daleko, protože v určitém bodě bude dominance vaší společnosti považována za nelegální!“

To ukazuje, jak logicky pochybná je celá tato argumentace, protože dokazuje, že problémem je samotný *tržní systém*, pokud se jedná o konsolidaci trhu (monopolu) a problémů s tím spojených.

Všechny společnosti se snaží *maximalizovat zisk* vůči spotřebitelům. Všechny společnosti se snaží zmenšit sílu svých konkurentů. Směřování k nedostatku spravedlnosti není vývoj, ale neustálý stav s různou mírou zesílení. (Mimochodem, tento tržní důsledek jde daleko za hranice konceptů spravedlivého obchodu. Zpráva organizace Oxfam International odhaluje, že v roce 2023 vlastnilo 1 % světové populace téměř 50 % globálního bohatství, zatímco spodních 50 % ovládalo méně než 2 %. Spravedlnost je v kontextu *tržní dynamiky* a její výsledků iluzí.)

Abychom to ještě více upřesnili, když dáte dva lidi do boxerského ringu a jeden nakonec vážně zraní toho druhého, neznamená to, že ten druhý udělal něco špatně. Doslova bojují. Co jste čekali?

Zároveň bychom mohli rozpoznat rozhodčího, který stojí kolem těchto boxerů a snaží se věci také kontrolovat, což nás nyní v tomto chaosu přivádí k roli *regulačního státu*.

5. Vláda a selhání kontroly

Jak již bylo popsáno, myšlenka, že se *kapitalistické trhy* prostřednictvím *konkurenční funkce* přirozeně samy regulují směrem k ekonomické rovnováze, ať už jakýmkoli způsobem, je nebezpečná lež.

Dnešní svět je pohřben v litanii *negativních tržních externalit*, od chudoby po nedostatek udržitelnosti, hlubokou nerovnováhu, nerovnováhu *tržní síly*, kartelové a monopolní chování, iracionálně nerovnoměrné mzdy, vysokou nezaměstnanost a vše ostatní.

Mechanismy rovnováhy, které obhajují zastánci *trhu*, jednoduše neexistují na žádné relevantní úrovni.

Co tedy dělat, když máte systém mimo kontrolu, který se zjevně nedokáže správně samo-regulovat? Musíte najít způsoby, jak jej regulovat externě.

A právě zde vstupují do hry antimonopolní soudní spory, agentury pro regulaci obchodu a tedy i role *státní vlády*. Nenechte se mýlit. Je empirickým a formálním faktem, že jediným důvodem, proč je v současnosti dosaženo jakési úrovně stability při vyrovnávání *tržních sil*, jsou intervence „demokratického" státu. Na cokoliv si vzpomenete – chudoba, úpadek životního prostředí, bezpečnost spotřebitelů – všechny tyto *externality* jsou zmírňovány díky vládním intervencím, které v mnoha případech v širším smyslu znamenají i „demokratické" intervence.

Přesto je zde velmi důležitá nuance: Tento zásah, jak bude vysvětleno, je také hluboce sabotován stejnými *konkurenčními tržními silami*, a to do té tragické míry, že namísto vyřešení takové nestability způsobené *kapitalismem* jsou tyto intervence schopny ji pouze zpomalit.

V případě konsolidace *tržní síly* ve formě monopolu má externí regulační aparát za úkol určit, kdy věci zašly příliš daleko. Poté zasáhne a usiluje o obnovení určité formy konkurenční rovnováhy, obvykle prostřednictvím legislativy.

I když vidíme historické kroky proti subjektům, jako je rozdělování podniků za účelem obnovení rovnováhy, musíme si uvědomit i další faktor – neustálý vliv podniků na politický systém s cílem narušit regulaci prostřednictvím příspěvků na kampaně, lobbing a dalších forem finančního vlivu.

Trhy se sice v určitých oblastech dokáží samo-regulovat, ale většinou špatným směrem prostřednictvím neustálého sabotování regulací. Pokud něco chybí *neviditelné ruce* Adama Smithe a v analytice *Teorie obecné rovnováhy*, pak je to naprosté opomenutí jedné z nejsilnějších reakčních tendencí *konkurenčních tržních sil* – motivace bránit se jakékoli formě *externí regulace* s využitím *moci peněz*. Nejde o anomálii ani korupci.

Toto opomenutí odráží krátkozrakost v narativu, který byl lidem předán o tom, jak má *tržní kapitalismus* fungovat, kdy je cokoli, co neodpovídá předepsanému modelu, odmítáno jako *vedlejší účinek* nebo *anomálie*. Jakákoli představa, že politici a legislativa jsou ovlivňováni osobními peněžními zájmy, se nepovažuje za přirozenou součást systému, ačkoli by měla. Místo toho je vnímána jako aberace nebo vedlejší účinek, což zdůrazňuje, jak se tržní teoretici nadále snaží nacpat čtvercový kolík do kulaté díry a vidí jen to, co chtějí vidět.

Faktem je, že pokusy o oslabení moci regulačních institucí jsou stejně tak funkcí *konkurenční povahy trhů* jako dynamiky *nabídky a poptávky*. Klíčový rozdíl spočívá v

tom, že místo aby společnosti přímo soupeřily s jinými firmami na *trhu* o *zisk* a *nadvládu*, soupeří mezi sebou prostřednictvím *zásahů státu*, který funguje jako prostředník.

Konečný cíl však zůstává stejný – vytvořit podmínky, které zlepšují hospodářský výsledek společnosti, a to snahou o odstranění jakýchkoli legislativních nebo regulačních překážek. To je motivováno krátkodobou, na obchod orientovanou patologií. (Vrátíme-li se k analogii s rozhodčím, konkurenční strategie spočívá v úplatku pro rozhodčího, aby omezil svůj vliv v jedné oblasti nebo jej posílil v jiné.)

Tento krátkodobý přístup je vůdčí silou *tržních pobídek* a *obchodní struktury*. Žádná společnost v *konkurenční ekonomice* si nemůže dovolit luxus přemýšlet o problémech, jako je změna klimatu, dopředu. Pokud jakákoli taková obava ohrožuje *ziskovost* společnosti, odvětví, sektor nebo dokonce národní či globální ekonomiky, veškerý tlak se nasměruje k potlačení této hrozby ve prospěch *krátkodobého zisku*. „Krátkodobý přístup" je realitou *kapitalistického stavu*. Jde o udržení čtvrtletních zisků, spokojenost akcionářů, uznání generálních ředitelů a tak dále. Žádná společnost neobětuje *krátkodobou ziskovost* ve prospěch *dlouhodobé společenské integrity.*

Do politického aparátu se tak ročně „investují" miliardy dolarů s cílem dosáhnout větší „svobody na trhu", zatímco tatáž *peněžní moc* zároveň využívá vládu jako nástroj k selektivnímu potlačování určitých ekonomických institucí, a to přesně za stejným účelem.

Vezměme si cla, široce přijímaná jako běžný prostředek „ochrany národních ekonomických zájmů". Cla jsou bariéry proti vnější *konkurenci*, jejichž cílem je zachovat *ziskovost* domácího průmyslu s obrovskými lobby vytvořenými pro tento účel v zájmu korporací. Takové využívání státního aparátu k získání *konkurenční výhody* je běžné a nezáleží na tom, zda se uplatňuje na mezinárodní nebo domácí úrovni.

Kritickým bodem je, že pokud chcete založit ekonomiku na předpokladu „volné" soutěže, je naivní a směšné předpokládat, že se potřebná *konkurenční pobídka* nerozšíří do všech ostatních periferních oblastí směrem ke stejným cílům, jako je *ziskovost* a *ochrana* firem. Jak se říká, politika je a zůstane zcela „zkorumpovaná".

6. Porozumění skutečné efektivitě

Je načase plně si uvědomit realitu, že *ekonomická konkurence* není vyvažovací silou usilující o rovnováhu, jak nám bylo řečeno. Spojování *efektivity* s *ekonomickou konkurencí* je při bližším zkoumání omyl a uvedu několik kritických příkladů.

Pokud jde o naši případovou studii o monopolu, vraťme se k příkladu současných problémů Googlu s antimonopolními zákony. V dokumentech Ministerstva spravedlnosti týkajících se tohoto případu je Google popisován jako nadřazený vyhledávač díky své dominanci. Tato dominance existuje, protože vyhledávače se

posilují pokaždé, když někdo provede vyhledávání. Google využívá uživatelská data a zpětnou vazbu prostřednictvím strojového učení a dalších pokročilých algoritmů.

Toto je považováno za součást problému s dominancí Googlu, protože se vyplatí mít výchozí vyhledávač na zařízeních Apple, webových prohlížečích a podobných platformách. Tvrdí se, že to vytváří nespravedlivé podmínky pro ostatní vyhledávače, protože nejsou schopny dosáhnout stejné úrovně efektivity vyhledávání, jaké Google dosáhl díky nepřiměřené masové účasti.

Zamyslete se. Pokud je jeden vyhledávač schopen se optimalizovat pro veřejnou užitečnost prostřednictvím masové účasti, není kontraproduktivní snižovat dominanci Googlu? Jak to slouží široké veřejnosti? Ano, existují i další obavy, například jak účtuje inzerentům poplatky vzhledem ke svému postavení na trhu, ale to je samostatná otázka. Průměrný uživatel neuzavírá s Googlem obchodní smlouvy – chce jen dobrý výsledek vyhledávání.

Antimonopolní opatření proti Googlu jsou v tomto případě pro veřejnost nevýhodou, pokud jde o efektivitu vyhledávání. Tisíce vyhledávačů mohou vyrovnat příjmy z reklamy a vytvořit určitou diverzifikaci ve výsledcích vyhledávání (pokud by se například tvrdilo, že Google výsledky cenzuruje, ale to je jiná otázka). Celkově to však vytváří pouze zbytečnou variabilitu a duplicitu, což omezuje optimalizaci rozptýlením účasti.

Stejné uvažování platí i pro Amazon. Z technologického hlediska Amazon vyvinul jeden z nejefektivnějších systémů organizace a alokace produktů, jaké kdy byly viděny. Pokud bychom tuto instituci zkoumali mimo toxickou *dynamiku tržní ekonomiky* – se zaměřením pouze na technický rámec, od interakce s veřejností až po příjem zboží poháněný pokročilou síťovou zpětnou vazbou – rozpoznali bychom ji jako jeden z nejefektivnějších systémů ekonomické organizace v lidské historii, zejména z hlediska distribuce.

Stejně jako u Googlu je to však snaha o „férovou“ *tržní konkurenci*, která podkopává zjevnou *efektivitu* technické struktury Amazonu. To neznamená, že neexistují významné problémy s rozsahem a mocí těchto institucí. Pokud však odstraníte prvek *konkurenčního trhu* a zaměříte se pouze na *technickou efektivitu*, je zřejmé, že ekonomiky řízené *konkurencí* jsou ze své podstaty neefektivní.

7. Mýtus o svobodě v konkurenčním prostředí

Jak již bylo řečeno, celou tuto absurditu podporuje roztržitá, archaická, mytologická ekonomická filozofie, která je dnes zakořeněna ve většině lidí – „bez ekonomické konkurence se vše rozpadne a bez této síly společnost skončí v nějaké formě totalitou omezené svobody“.

F. A. Hayek ve své slavné knize *Cesta k nevolnictví* (*The Road to Serfdom*) výslovně vyjadřuje svou loajalitu ke *konkurenční funkci* a tvrdí, že bez zachování tohoto idealizovaného konkurenčního státu bude nevyhnutelným důsledkem příkazová nebo *centrálně plánovaná ekonomika*, která nakonec povede k tyranii, a často s odkazem na „socialismus“ nebo „komunismus“.

Napsal: „Naše svoboda volby v konkurenční společnosti spočívá na skutečnosti, že pokud jeden člověk odmítne uspokojit naše přání, můžeme se obrátit na jiného. Ale pokud čelíme monopolistovi, jsme mu vydáni na milost a nemilost.“

Podle jeho názoru je tzv. příkazová nebo *centrálně plánovaná ekonomika* v podstatě monopolem, založeným na předpokladu, že jakmile je dosaženo jakékoli koncentrace moci, nevyhnutelně to povede ke zneužívání. Dnes, o mnoho desetiletí později, zůstává tento předpoklad ústřední součástí kampaní na nastolení strachu šířeným v konzervativním ekonomickém a politickém myšlení a podmiňuje veřejnost, aby se bála všeho, co se odchyluje od *kapitalismu*.

Problém je v tom, že se jedná o dohady založené na nevědeckých názorech a vnímání, které nemají žádný základ ve skutečné *systémové dynamice*, sociální psychologii nebo relevantní empirické historii.

Teze, že *nekonkurenční ekonomická struktura* může vést pouze k tyranským výsledkům, je ve skutečnosti psychologickou projekcí těch, kteří byli po staletí tak ponořeni do *konkurenční dynamiky*, že předpokládají, že jakýkoli typ spolupracující organizace povede k hierarchickému zneužívání. Proč? Protože přesně k tomu míří síla samotného *kapitalismu*!

Pokud jste vychováni ve víře, že *trhem* řízený monopolistický rozvoj nevyhnutelně vede ke zneužívání moci, bez ohledu na to, že se tato realita projevuje pouze v rámci ekosystému *tržní ekonomiky*, pravděpodobně tento závěr extrapolujete na jakoukoli jinou formu centralizovaného uspořádání. To se děje i tehdy, když existují jemnější přístupy k úvaze, například skutečné uplatnění *demokracie* v ekonomickém fungování.

Ve svém výzkumu a práci v posledních dvou desetiletích stejně jako v práci mnoha mých současníků, se odvíjely teoretické úvahy a vývoj systémů, které potvrzují pravdu, že skutečně můžeme vybudovat *demokratickou ekonomiku*, která umožní skutečnou *technickou efektivitu* moderní vědy a techniky – v dokonalém souladu s takzvanou lidskou přirozeností – bez konkurenční funkce.

Toto odhalení si jistě zaslouží prozkoumání, vzhledem k tomu, jak nebezpečnou se stala naše konkurenční realita. Nejenže odhalila *negativní tržní externality*, které ohrožují samotnou civilizaci, ale také zakryla neuvěřitelné výhody pro *veřejné zdraví* plynoucí ze života ve společnosti, která není strukturována kolem konkurenční etiky a myšlení. Moderní vědecké studie dokazují, že konkurenční myšlení je pro lidský blahobyt mnohem toxičtější než podpůrné.

Na nejširší sociologické úrovni není *konkurence* pozitivní silou pro osobní rozvoj ani pro sociální stabilitu a integritu. Je ze své podstaty donucovací. Vede jednotlivce k měření vlastní hodnoty na základě srovnání s ostatními, což podporuje hluboký pocit nerovnosti, který se promítá do aberantního, nečestného a násilného chování. *Konkurence* také poškozuje základní lidské vztahy, narušuje důvěru a skutečné kooperativní chování – chování, které bylo v pokroku lidské evoluce mnohem důležitější než *konkurence*. I když *konkurence* skutečně sehrála evoluční roli, je ve srovnání se *spoluprací* druhořadým atributem. Budování celé ekonomiky založené na *konkurenci* je ve skutečnosti hluboce nepřirozené.

Zatímco rivalita a vzájemná nepřátelství mohou vést k určité úrovni produktivity prostřednictvím napětí, produktivita, která z toho vzniká, je hluboce zastíněna škodami, které ji doprovázejí.

Inovace, často vnímaná jako produkt *konkurenčního úsilí* v ekonomii, vyžaduje další zkoumání. Zájem o neustálou práci na prodeji něčeho nemusí nutně znamenat, že dochází ke *skutečným inovacím* ve prospěch veřejnosti. Tento předpoklad je pouze teoretický.

Například farmaceutické společnosti často upřednostňují „léky na míru“, což jsou spíše mírné obměny stávajících léčiv, než skutečně průlomové inovace. Výzkum publikovaný v JAMA zjistil, že mezi lety 2000 a 2018 tvořilo 73 % nově schválených léků FDA přípravky podobné již existujícím léčivům, což ukazuje, jak *konkurence* může spíše potlačit než podporovat smysluplné inovace, protože v takových ‚kopírovacích‘ projektech bylo více peněz a menší riziko. Ve výsledku tedy vytvářely nebo vytvářejí prakticky bezvýznamné varianty jen proto, aby se dostaly na již existující trh a generovaly příjem.

Faktem je, že tlak neustále vyrábět pro *zisk* a *podíl na trhu* v rámci *konkurenční hry kapitalismu* generuje obrovské množství zbytečného odpadu, zanedbávání potřeb spotřebitelů, obrovskou nerovnost v bohatství a příjmech, stejně jako vysokou míru vykořisťování zaměstnanců a celkové mezilidské zneužívání.

Samotná myšlenka, že by bylo možné uvažovat o etice a morálce v ekonomické hře pevně zakotvené v bezohledné *konkurenci* – neboť *trhy* jsou poháněny základním principem využívání nedostatku – je zcela absurdní. V takovém systému bude vždy existovat významná část lidí, kteří způsobí obrovské škody ekosystému a ostatním jako sociologický „vedlejší efekt“, bez ohledu na to, jaká je převládající *sdílená morálka* dané společnosti. Nejedná se o žádnou anomálii.

Závěrem lze říci, že ať už *konkurenci* chápete v ekonomickém kontextu, nebo v kontextu institucionálním, sahajícím až do mezinárodních válek, je načase, abychom plně přijali fakt, že bez ohledu na předpoklady o konkurenci v přírodě je organizování lidského života kolem tohoto základního předpokladu nejen neefektivní, ale také extrémně

nebezpečné pro budoucnost civilizace. Dogmatické narativy, které formují veřejnou diskusi, slouží pouze k posílení hodnot elit, které z tohoto konkurenčního systému těží a získávají nejen hegemonickou ekonomickou kontrolu, ale i politickou kontrolu. Hierarchie vytvořené touto konkurenční strukturou nemají žádnou dlouhodobou pozitivní hodnotu.

Je načase, abychom začali přemýšlet o světě, kde základním mechanismem společenského pokroku není konkurenční válka a snaha o nepřiměřenou výhodu na úkor ostatních. Nyní musíme uznat potřebu vybudovat nejen nový ekonomický systém zakořeněný ve spolupráci, ale také nový hodnotový systém.

Jak to vyjádřil Carl Sagan v kontextu globální společnosti jako jediného organismu: „Organismus ve válce sám se sebou je odsouzen k zániku.“